

УДК 339.9
С 33**ІЄРАРХІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПРИХОВАНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ
У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ**

М. Ю. Серпухов, канд. екон. наук

Харківський національний економічний університет, м. Харків

Анотація. Наявність міжнародних зобов'язань країн значно звужує можливості підтримки вітчизняних виробників, що породжує політику прихованого протекціонізму. На основі реальних дій урядів країн проаналізовано та досліджено інструменти прихованого протекціонізму в сучасній торговельній політиці. Побудовано ієрархію інструментів прихованого протекціонізму.

Ключові слова: міжнародна торгівля, протекціонізм, прихований протекціонізм, вільна торгівля, експорт, імпорт, торговельні бар'єри.

Аннотация. Наличие международных обязательств страны значительно сокращает возможности поддержки отечественных производителей, которые порождают политику скрытого протекционизма. На основе реальных действий правительств стран проанализированы и исследованы инструменты скрытого протекционизма в современной торговой политике. Построена иерархия инструментов скрытого протекционизма.

Ключевые слова: международная торговля, протекционизм, скрытый протекционизм, свободная торговля, экспорт, импорт, торговые барьеры.

Abstract. Availability of the international obligations of the country significantly narrows possibilities to support the local producers which generate the policies of hidden protectionism. On the basis of the real actions of the countries governments the tools of the hidden protectionism in the modern trade policy has been analyzed and studied. The hierarchy of tools of the hidden protectionism is constructed.

Keywords: international trade, protectionism, hidden protectionism, free trade, export, import, trade barriers.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основою розвитку міжнародної економіки є спеціалізація країн на виробництві продукції та активний розвиток зовнішньої торгівлі. У світі не існує країни, яка могла б виробляти всі необхідні їй товари та послуги, тому країни повинні торгувати між собою виходячи з власної спеціалізації та міжнародного поділу праці. Проте не всі країни мають можливість у повній мірі використовувати переваги вільної торгівлі та міжнародного поділу праці, оскільки існує величезна кількість торговельних бар'єрів, що виходять з політики протекціонізму, яку застосовують країни.

В існуючому політико-правовому середовищі можливості використання політики протекціонізму значно звужуються. Передусім цьому сприяє наявність міжурядових угод, норм та принципів СОТ [1], ЮНКТАД, проте все більше країн вдається до модифікації інструментів протекціонізму з урахуванням власних економічних інтересів та можливостей, створюючи новий клас торговельних бар'єрів – прихованого протекціонізму. Використовуючи різноманітні інструменти у вигляді інституційних бар'єрів, країнам вдається значно впливати на міжнародну торгівлю.

**АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ
І ПУБЛІКАЦІЙ**

У сучасній науковій літературі багатьма вченими досліджено питання використання інституційних бар'єрів, серед яких можна виділити:

розгляд основних типів торговельних війн та історію їх розвитку (дослідження Є. Митарєвої) [3];

питання інституційних бар'єрів крізь призму підписання угод про преференційну торгівлю між окремими країнами, що сприяє пожевленню торгівлі між країнами–учасницями угоди та створює бар'єри в торгівлі з іншими країнами (Е. Менсфілд) [9];

серед інституційних бар'єрів, що перешкоджають вільній торгівлі, – наслідки військових конфліктів та їх вплив на торгівлю між сусідніми країнами (М. Квереші) [12];

можливості формалізації торговельних війн за допомогою математичних методів та оцінки впливу зміни тарифів на економіку країн–учасниць торговельних війн (Х. Аршам) [5];

питання впливу на торгівлю між країнами внутрішніх та зовнішніх економічних конфліктів, а також критичну роль внутрішніх економічних конфліктів для зовнішньої торгівлі країни (В. Марано) [10];

аспекти зниження торговельних бар'єрів у країнах, що розвиваються, та поступову зміну тарифного методу регулювання зовнішньої торгівлі на нетарифний (К. Мілнер) [11];

аналіз стану і можливостей міжнародних інституцій з лібералізації міжнародної торгівлі та протидії протекціонізму, а також неефективну роботу міжнародних інститутів у процесі лібералізації торгівлі (Л. Баккіні) [6];

питання протекціонізму та лібералізму за умови глобалізації світової економіки (О. Довгаль) [2].

Ураховуючи стан вивчення проблеми та її зростаючу актуальність, слід відзначити, що подальшого дослідження потребують питання систематизації інструментів прихованого протекціонізму та оцінка їх впливу на міжнародну торгівлю.

МЕТОЮ СТАТТІ є дослідження інструментів прихованого протекціонізму та їх систематизації у міжнародній торгівлі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зважаючи на кількість торговельних війн у сучасній міжнародній економіці та модифікації інструментів, спрямованих на захист національних виробників, формується новий клас торговельних бар'єрів, що являє собою новий тип торговельної політики – прихований протекціонізм.

Під прихованим протекціонізмом слід розуміти застосування країною інституційних перешкод у зовнішній торгівлі, формально не порушуючи міжнародні зобов'язання по відношенню до інших країн, з метою відстоювання власних геополітичних та соціально-економічних інтересів.

Застосування інструментів прихованого протекціонізму та їх вплив на міжнародну торгівлю доцільно проаналізувати на основі існуючих інструментів, які використовуються в окремих країнах у міжнародній торгівлі (табл. 1).

Таблиця 1. Інструменти прихованого протекціонізму окремих країн у міжнародній торгівлі [7, 8]

Дата введення	Країна, яка створює торговельний бар'єр	Країни, які найбільше постраждали	Товарна група	Інструмент прихованого протекціонізму
14 червня 2013 р.	Білорусь	Естонія, Литва, Італія, Польща, Туреччина та ін.	Необроблені шкури великої рогатої худоби	Експортне мито
07 червня 2010 р.	Марокко	ЄС, Японія, Південна Корея, США тощо	Сільське господарство та риболовство	Експортне мито
10 листопада 2011 р.	Уругвай	Бразилія, Канада, Чилі, Китай та ін.	М'ясо, молоко, шерсть	Експортне мито
07 квітня 1997 р.	США	ЄС	Усі	Фіскальний (невизнання країни походження продукту, як ЄС, потрібні додаткові підтвердження країни походження товару)
10 грудня 2008 р.	Венесуела	Бразилія, Гватемала, Нікарагуа	Цукор з тростини	Квотування
11 червня 2012 р.	Еквадор	Бразилія, Канада, Китай, Фінляндія та ін.	Мобільні телефони	Квотування
5 серпня 2013 р.	США	Усі країни	Споживчі товари, промислове обладнання	Стандарти маркування, стандарти енергозбереження
30 листопада 2009 р.	Уругвай	США	Обладнання для виробництва ортопедичних матраців	Експортні субсидії (повернення податку)
11 вересня 2009 р.	Колумбія	ЄС, Канада, Китай, Еквадор та ін.	Банани, квіти, креветки	Експортні субсидії
10 квітня 2010 р.	В'єтнам	Усі країни	Споживчі товари та обладнання	Вимоги держзакупівлі у національних виробників
06 вересня 2011 р.	Швейцарія	Усі країни	Експортні товари	Девальвація національної валюти до 1,2 євро за франк
Лютий 2009 р.	Казахстан	Усі країни	Експортні товари	Девальвація національної валюти на 25 % до інших валют
2006 р.	Росія	Україна	М'ясо, молочні продукти	Фітосанітарний контроль
2012 р.	Росія	Інші країни	Автомобілі	Тарифи (утилізаційний збір)
2013 р.	Росія	Норвегія	Риба та рибні продукти	Фітосанітарний контроль

За результатами табл. 1 слід відзначити, що останніми роками спостерігається активне використання різних інструментів прихованого протекціонізму, таких, як експортне мито, фіскальна політика держави, квотування, вимоги до стандартизації продукції, експортні субсидії, державні закупівлі у національних виробників, девальвація національної грошової одиниці, фітосанітарний контроль і тарифи на окремі послуги (наприклад, утилізаційний збір).

Ініціаторами торговельних бар'єрів у зовнішній торгівлі виступають різні країни або інтеграційні об'єднання країн. При цьому використання політики

прихованого протекціонізму притаманно як країнам з високим рівнем розвитку, так і країнам, що розвиваються, або країнам з перехідною економікою.

Товарна група, яка є об'єктом підтримки політики прихованого протекціонізму, обумовлена економічними інтересами країн. У свою чергу, країни намагаються підтримувати як окремі галузі сільського господарства, електроніку, машинобудування, автомобілебудування, харчову промисловість та інші, так і конкретні напрями розвитку економіки (виробників-експортерів) або всі напрями розвитку економіки, створюючи за допомогою політики прихованого

протекціонізму загальні сприятливі умови для розвитку національних галузей.

Застосування політики прихованого протекціонізму ґрунтується на власних економічних інтересах країни, які детально проаналізовано у роботі [4]. Як правило, від застосування політики прихованого протекціонізму отримують збитки країни–торговельні партнери, які мають необхідність долати нові торговельні бар'єри у вигляді інструментів протекціонізму.

Досить часто такі дії країни–ініціатора протекціоністських заходів спричиняють зворотні дії країни–торговельного партнера, що в результаті призводить до торговельної війни між країнами.

У залежності від інструменту прихованого протекціонізму та його впливу на зовнішню торгівлю доцільно побудувати ієрархію інструментів прихованого протекціонізму у міжнародній торговельній політиці (рис. 1).

Рис. 1. Ієрархія інструментів прихованого протекціонізму у міжнародній торговельній політиці

Найбільш поширеними інструментами протекціонізму є фіскальні та тарифні бар'єри, які застосовують практично всі країни світу в зовнішній торгівлі. Охоплюють дані інструменти окремі товарні групи.

Експортні та імпорتنі квоти є досить поширеним інструментом політики протекціонізму у зовнішній торгівлі. За допомогою експортних квот уряд країни регулює ринкову ситуацію на національному та світовому ринках, а також сприяє розвитку вітчизняних виробників, обмежуючи доступ на національний ринок імпоротної продукції.

За допомогою технічних бар'єрів країни мають можливість використовувати політику прихованого протекціонізму. Встановлюючи завищені вимоги до стандартів якості або вимоги до сертифікації продуктів, окремі види товарів не можуть потрапити на національний ринок. За таких умов відбувається послаблення конкуренції та створюються преференції для окремих виробників. Широкого застосування технічні бар'єри набули в США, країнах ЄС та ін.

Використання експортних субсидій виробниками є проявом нечесної конкуренції, до якої удаються окремі країни в рамках політики прихованого про-

текціонізму. За допомогою експортних субсидій країни стимулюють зростання експорту у національних виробників. Таким чином, відбувається вплив на товари певної категорії, які потрапляють до національних ринків окремих країн за значно заниженою собівартістю. Також зростання експорту в країні, що використовує інструменти прихованого протекціонізму – експортні субсидії, позитивно впливає на її розвиток. Експортні субсидії використовує Уругвай, Колумбія, ЄС тощо.

За допомогою інструменту прихованого протекціонізму – державної підтримки – країни намагаються підтримати вітчизняних товаровиробників. Купуючи вітчизняні товари за кошти для потреб держави, країни стимулюють розвиток національної економіки та підтримують виключно національних виробників, незважаючи на ринкову та конкурентну ситуацію.

Використання валютної політики як інструменту прихованого протекціонізму можливе у разі свідомої девальвації грошової одиниці, що приводить до стимулювання експорту всіх товарів, які виробляються в країні. Прикладами такої валютної політики є монетарна політика Китаю, Швейцарії, Казахстану та ін.

Зовнішня політика країни у разі її спрямування виключно на відстоювання інтересів національних товаровиробників усупереч ринковим законам та принципам з ігноруванням інтересів інших країн є інструментом прихованого протекціонізму. Використовуючи власний політичний вплив і ситуацію на ринках, а також свої можливості у міжнародних та політичних організаціях, країни мають можливість просувати товари національних виробників на світовий ринок. Прикладами такої політики є США, ЄС, Китай, Японія та ін.

Національна ідея є найбільш вагомим фактором впливу серед інструментів прихованого протекціонізму, оскільки, підтримуючи національного товаровиробника без урахування природної конкуренції, здійснюється підтримка вітчизняного товаровиробника.

За ступенем впливу інструментів прихованого протекціонізму на міжнародну торгівлю слід розрізняти наступні функції:

регулюючу, яка полягає у здійсненні регуляторної функції держави на внутрішньому ринку з метою регулювання ринкових механізмів попиту або пропозиції, що дозволяє збалансувати ринкову ситуацію та попередити кризові явища;

стимулюючу, яка спрямована на захист продукції вітчизняних виробників від конкуруючої імпортової

продукції або підтримку експортерів на зовнішніх ринках з метою поживлення економічного прогресу підприємства, галузі та країни в цілому;

дискримінуючу, яка направлена на створення нерівномірних умов у зовнішній торгівлі для окремих країн або товарів з метою посилення власного впливу на конкретну країну чи групу країн. Також використання окремих інструментів прихованого протекціонізму спрямовано на дискримінацію імпортованих товарів з метою підтримки власних товаровиробників.

ВИСНОВКИ

Сучасний світовий ринок характеризується посиленням конкуренції, результатом якої є активне відстоювання країнами світу своїх економічних інтересів, що призводить до виникнення нових видів торговельних бар'єрів та їх модифікації у тип зовнішньоторгівельної політики – прихованого протекціонізму. Побудова ієрархії інструментів прихованого протекціонізму в сучасній торговельній політиці дозволяє поглибити теоретичні напрацювання та розробити відповідні заходи з протидії прихованому протекціонізму. Напрямами подальших досліджень за даною темою є оцінка впливу різних заходів протекціонізму на розвиток економіки країни та світового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] Всесвітня торговельна організація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wto.org.
- [2] **Довгаль, О. А.** Протекціонізм і лібералізм у процесі глобалізації світової економіки (Питання теорії і методології) [Текст] : монографія / О. А. Довгаль. – Х. : Вид-во НУА, 2004. – 320 с.
- [3] **Мытарева, Е. А.** «Торговая война» как средство нетарифного регулирования международной торговли [Текст] / Е. А. Мытарева // Вестн. Кемер. гос. ун-та. – 2010. – № 1. – С. 74–77.
- [4] **Серпухов, М. Ю.** Обґрунтування інтересів учасників торговельних війн в міжнародній економіці [Текст] / М. Ю. Серпухов // Економіка розвитку. – Х., 2013. – № 3 (67). – С. 106–110.
- [5] **Arsham, H.** Modeling tariff to analyze protectionism [Text] / H. Arsham // Intern. J. of Pure and Applied Mathematics. – 2013. – Vol. 84, Iss. 4. – P. 389–396.
- [6] **Baccini, L.** Preventing protectionism: International institutions and trade policy [Text] / L. Baccini, S. Y. Kim // Review of Intern. Organizations. – 2012. – Vol. 7, Iss. 4. – P. 369–398.
- [7] European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://madb.europa.eu>.
- [8] Global Trade Alert [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globaltradealert.org>.
- [9] **Mansfield, E. D.** The expansion of preferential trading arrangements International [Text] / E. D. Mansfield, J. C. W. Pevehouse // Studies Quarterly. – 2013. – Vol. 57, Iss. 3, Sept. – P. 592–604.
- [10] **Marano, V.** The Impact of Conflict Types and Location on Trade [Text] / V. Marano, A. Cuervo-Cazurra, C. Kwok // Intern. Trade J. – 2013. – Vol. 27, Iss. 3. – P. 197–224.
- [11] **Milner, C.** Declining protection in developing countries: Fact or fiction? [Text] / C. Milner // World Economy. – 2013. – Vol. 36, Iss. 6. – P. 689–700.
- [12] **Qureshi, M. S.** Trade and thy neighbor's war [Text] / M. S. Qureshi // J. of Development Economics. – 2013. – Vol. 105, Nov. – P. 178–195.

© М. Ю. Серпухов

Надійшла до редколегії 29.04.13

Статтю рекомендує до друку член редколегії Вісника НУК д-р екон. наук, проф. *І. О. Іртішцева*

Статтю розміщено у Віснику НУК № 3, 2013